

SOVJETSKI I AMERIČKI POGLEDI NA NESVRSTAVANJE

Politika nesvrstavanja dio je onih pozitivnih promjena kroz koje prolazi najnoviji razvoj međunarodne zajednice i bitan je element napora za promjenu karaktera sadašnjih međunarodnih odnosa. Određeno prije svega kao politika malih i srednjih država, nesvrstavanje je postalo široka politička akcija, ono danas okuplja sedamdesetak država sa četiri kontinenta i nemoguće je zamisliti suvremeni svijet, bez tolikog broja aktivno angažiranih subjekata, bez obzira na njihovu veličinu i postojeću materijalnu silu.

U svom razvoju politika nesvrstavanja prolazila je kroz različite faze i uvijek ovisila o općem pravcu razvoja međunarodnih odnosa, a njezini glavni nosioci uvijek su nastojali koristiti sve mogućnosti slobodnijeg djelovanja u pravcu progresivnog mijenjanja slike međunarodnih odnosa i bržeg međunarodnog razvoja. Nastala prvenstveno kao izraz želje za mirom i realizacijom načela miroljubive aktivne koegzistencije, politika nesvrstavanja u praktičnoj akciji dobivala je nova označja. U početku vrlo veliki ali i donekle jednostrani zadaci, nadopunjavali su se kasnije novim sadržajem i konkretnim oblicima akcije nesvrstalog svijeta, u kojoj su nesvrstane zemlje počele sve više isticati i nove, po kvaliteti također, vrlo značajne zadaće.

Borba protiv kolonijalizma i neokolonijalizma, osuda imperijalističke politike, apartheida, cionizma i zahtjevi za bržim i ujednačenijim privrednim razvojem današnjeg svijeta postali su novi pravci udružene akcije nesvrstanih u kojoj je istodobno s povećanjem tih konkretnih zadaća rastao i sadržaj njihove međusobne povezanosti i konkretne manifestacije zajedničkih gledanja. Opredjeljujući se tako za sve napredne tendencije u međunarodnoj zajednici i izražavajući želju za aktivnim sudjelovanjem u svim onim procesima koji mijenjaju njezinu strukturu, nesvrstane zemlje su postale aktivni sudionici transformacija kroz koje prolazi suvremeni svijet i nužno su morale biti uključene u pozitivne napore da se u takvom mijenjanju ustraje. Zapravo, ta borba za realizaciju ciljeva nesvrstanih država dio je onih progresivnih kretanja koja u najširem smislu riječi vode pobjedi novih odnosa i novog rasporeda ne samo na međunarodnoj sceni, nego i u unutrašnjem razvoju pojedinih dijelova svijeta. Jer, aktivna i progresivna politika nesvrstavanja, mora nužno u različitim zemljama na različite načine i različitim tempom

utirati putove mijenjanju unutrašnje društvene strukture i usklađivanju unutrašnje političkih i vanjskopolitičkih ciljeva.

Naravno, politika nesvrstavanja zahvaljujući tim svojim karakteristikama i svom značenju koje je u stalnom porastu, nije mogla ostati nezapažena od blokovskih struktura, a posebno je nisu mogli zaobići lideri velikih vojno-političkih alijansi.¹ Predvodnici dvije najveće koalicije s pažnjom su pratili, iako ne uvijek i sasvim objektivno, kretanja u skupini nesvrstanih nastojeći što realnije procijeniti glavne pravce akcije, obilježja novih tendencija i mogućnosti svog djelovanja.

I

U tom sklopu vanjskih interpretacija politike nesvrstavanja i odnosa prema njezinim sudionicima značajno mjesto zauzima vanjska politika Sovjetskog Saveza, koji je s mnogo pažnje pratio početno okupljanje nesvrstanih zemalja od njihovih prvih nastupa na međunarodnom planu.

Promatrana u duljoj povijesnoj retrospektivi sovjetska vanjska politika još od Lenjinovih dana i njegove teorijske i praktične aktivnosti na vanjskopolitičkom planu, isticala je vrijednost naroda koji stoje pred svojim oslobođenjem od kolonijalnog jarma. Lenjin je u svojim teorijskim analizama značajnu ulogu pripisivao narodima Istoka, koji su se tada nalazili mahom pod kolonijalnom vlašću, i isticao ih kao potencijalne saveznike u borbi protiv imperijalizma.² Polazeći od tih pretpostavki SSSR se u vanjskoj politici u praktičnoj akciji rukovodio zahtjevom da i potlačeni narodi zajedno s ostalim narodima svijeta trebaju ravnopravno da sudjeluju u rješavanju svih problema daljeg razvoja i da je sudbinu čovječanstva nemoguće mijenjati u pozitivnom pravcu ako ne budu u taj proces promjena aktivno uključeni i svi tada još porobljeni narodi. Realizirajući takvu vanjsku politiku prvih godina svog postojanja Sovjetski Savez je smatrao sve potlačene narode svojim prirodnim saveznicima i suborcima, a u praktičnom smislu za godina Lenjinovog života izgradio je čvrst model takvih odnosa između prve socijalističke države i Narodne Republike Mongolije.³

Upravo taj odnos velike države i male, nerazvijene azijske zemlje koja je stupila na put izgradnje socijalizma trebalo je da bude primjer novih međudržavnih odnosa u kojima umjesto kao eksploatorator i podjarmljivač velika država nastupa kao jamac sigurnosti i glavni pomagač male države.⁴

No u godinama jačanja staljinskog sistema na unutrašnjem planu, ni sovjetska vanjska politika nije bila pošteđena deformacijom, što se naravno moralo ubrzo osjetiti i u odnosima Sovjetskog Saveza prema kolonijama i

¹ O stavu velikih sila prema politici nesvrstavanja vidi: R. Petković, Teorijski pojmovi nesvrstavanja, Beograd 1974., str. 306—317.

² To je posebno došlo do izražaja u Nacrtu teza o nacionalnom i kolonijalnom pitanju koje su podnesene na II kongresu Kominterne, a u kojima je Lenjin inzistirao na primjeni načela svjetske revolucije u odnosima prema narodima Istoka i jedinstvenoj doktrini zajedničke borbe svih naroda Istoka i Zapada. Analizirajući tekuće zadatke borbe, Lenjin je između ostalog pisao o potrebi stvaranja: »najtješnjeg saveza svih nacionalnih i kolonijalno-oslobodilačkih pokreta«.

V. I. Lenin; Polnoe sobranie sočinienij, Moskva 1963. tom. 41. str. 161—168.

³ A. N. Hejvec, Lenin-velikij drug narodov Vostoka, Moskva 1960.

⁴ Razmatrajući mogućnosti suradnje između RSFSR i NR Mongolije prilikom potpisivanja ugovora o uspostavljanju prijateljskih odnosa između dvije države Lenjin je istakao da dvije zemlje moraju djelovati na prijateljskim osnovama »poput mlađeg i starijeg brata«. Cit. po. A. N. Hejvec, Lenin ... op. cit. str. 143.

kolonijalnim narodima. Lenjinovo shvaćanje uloge buržoazije i njenih mogućnosti političkog djelovanja, u kojem se isticala dvojnost takve akcije, odnosno mogućnost da nacionalna buržoazija postane: ili saveznik⁵ u borbi protiv kolonijalizma ili da pred njim kapitulira, te da se tako direktno udruži sa snagama kapitala, nakon Lenjinove smrti bilo je prilično vulgarizirano. Već 1927. godine u sovjetskoj službenoj politici su tvrdili da je nacionalna buržoazija u kolonijalnim i polukolonijalnim zemljama zaplašena revolucionarnim gibanjima i da se stoga ona radije stavlja u službu stranih kolonizatora, nesprema da povede revolucionarnu borbu protiv kolonijalnog statusa.⁶

U doba djelovanja antihitlerovske koalicije, iako je Sovjetski Savez spominjao potrebu kidanja kolonijalnih veza i zalagao se za rješenje položaja kolonijalnih naroda, ipak je vrlo malo vjerovao u mogućnost stvaranja vlastite državnosti čak u takvim zemljama kao što su Indija ili Indonezija. Zaokupljen pitanjima borbe protiv fašizma, a zatim razradom poslijeratnih odnosa, prvenstveno u Evropi, Staljin kao vrhovni kreator sovjetske unutrašnje i vanjske politike nije imao vremena ni volje da istražuje mogućnosti aktiviranja šireg procesa oslobađanja potlačenih naroda.⁷

U godinama hladnoratovskog suočavanja, koje je zatim uslijedilo, Zdanovljeva doktrina o »dva tabora«: kapitalističkom i socijalističkom počela se primjenjivati i u odnosu prema zemljama koje su se tek oslobodile kolonijalnog ropstva, te je na taj način još više bio sužen interes sovjetske vanjske politike, ionako sasvim izolirane i primarno usredotočene na izgradnju i monolitno održanje vlastitog socijalističkog »tabora«.

Tek nakon Staljinove smrti, 1953. godine,⁸ kada se inače razmahao proces kolonijalnog oslobađanja i kada je čitav niz zemalja počeo stupati u pravcu stjecanja vlastite nezavisnosti, u sovjetskoj vanjskoj politici počeli su znatno mijenjati svoj odnos prema tim zemljama. Diplomatsko priznavanje i pružanje ekonomske, vojne i tehnološke pomoći postali su sastavni dio šireg sovjetskog plana u kome je sada već počelo dominirati gledanje da nove zemlje mogu i moraju biti saveznici socijalističkih država u borbi protiv imperijalizma.⁹

Konferencija afro-azijskih država u Bandungu 1955., na neki način je udarila temelje pokretu okupljanja novih zemalja i formuirala je osnovne

⁵ U svojim tezama o nacionalnom i kolonijalnom pitanju Lenjin se odlučno zalagao za pružanje podrške Kominterne buržoasko-demokratskim nacionalnim pokretima u kolonijama i zaostalim zemljama, tražeći istodobno da nosioci te suradnje — komunističke partije — budu glavni nosioci akcije unutar svojih nacija.

V. I.; Lenin, Polnoe ... op. cit. str. 167.

⁶ Program Kominterne iz 1928. godine istakao je da jedino komunisti mogu voditi borbu za nacionalno oslobodenje i da je stoga suradnja s nekomunističkim, prvenstveno buržoaskim snagama, nepotrebna. Gradski proletarijat dobio je središnje mjesto, dok je uloga seljaštva gotovo sasvim bila zapostavljena, čime su na posredan način stajali izvan revolucionarne borbe i velike prostore tadašnjih kolonija.

⁷ Simptomatičan je svakako i prilično rezerviran stav J. V. Staljina prema Gandhiju, a zatim Nehruu, što je također bilo u skladu s jasno određenom doktrinom o postojanju »dva tabora« a isto tako i s konkretnim mogućnostima i potrebama tadašnje sovjetske vanjske politike usredotočene uglavnom na evropski prostor. Stoga nije čudno da je Nehruovo djelo »Otkriće Indije« objavljeno u Sovjetskom Savezu tek nakon Staljinove smrti 1955. godine.

⁸ Prvi dugoročni ugovor potpisan je o ekonomskoj suradnji između Sovjetskog Saveza i Indije 2. 12. 1953.

⁹ Meždunarodne odnošenja posle vtoroj mirovoj vojny, Moskva 1963. tom II, str. 132.

⁹ Podnoseći izvještaj XX kongresu KP Sovjetskog Saveza Nikita Sergejevič Hruščov konstatirao je da na osnovi općih promjena do kojih je došlo u međunarodnim odnosima nastaje »zona mira« koju sačinjavaju socijalističke i druge miroljubive zemlje u Evropi i Aziji, pri čemu je svakako imao na umu velik broj zemalja koje su se tada izjašnjavale za politiku neangaziranja.

principe akcije koji su bili u duhu načela koegzistencije i mira.¹⁰ Iako je skup u Bandungu bio tek prvi i donekle izolirani korak u okupljanju novih snaga, u Sovjetskom Savezu je ocijenjeno da su glavni pravci akcije utvrđeni u Bandungu: borba protiv kolonijalizma i imperijalizma i borba za mir i međunarodnu sigurnost na načelima miroljubive koegzistencije, sasvim u skladu sa sovjetskim intencijama većeg vanjskopolitičkog otvaranja i dinamičnijeg prisustva u međunarodnim odnosima.¹¹

Stoga je u izvještaju podnesenom XX kongresu Komunističke partije Sovjetskog Saveza dana i nova ocjena o razvoju novostvorenih zemalja i njihovim naporima da se uključe u međunarodne odnose. »Pred nekoliko godina — isticalo se u izvještaju Centralnog komiteta KPSS — postojala su dva suprotna tabora u svjetskim odnosima: socijalistički i imperijalistički. Danas aktivnu ulogu u međunarodnim odnosima igraju i zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike koje su se oslobodile ili se nalaze u procesu oslobađanja od potlačenosti. Te zemlje često nazivaju neutralnima iako se one mogu nazvati tako jedino zbog toga što ne pripadaju postojećim vojno-političkim savezima. Većina od njih nikako nije neutralna kada je riječ o glavnom problemu našeg vremena, to jest kada je u pitanju rat i mir. U pravilu, te zemlje zastupaju politiku mira i suprotstavljaju se ratu.¹²

Kad su nove zemlje prihvaćene, kao potencijalni saveznici u borbi sa snagama imperijalizma i agresije i kad je podržana njihova vanjskopolitička orijentacija, počeli su u Sovjetskom Savezu na novi način promatrati unutrašnjepolitički razvoj tih zemalja. Umjesto tradicionalnih ranijih tvrdnji da put do socijalističke revolucije i njenog ostvarenja može prokčiti jedino radnička klasa, u skladu s novom ocjenom trenutka i potrebom prihvaćanja novih saveznika počelo se isticati kako snage nacionalne revolucije u novim zemljama mogu činiti također značajne korake u pravcu socijalizma, posebno na područjima gdje je proletarijat nerazvijen ili gdje gotovo da i ne postoji. U sovjetskoj interpretaciji ukazivalo se na činjenicu da u većini novih zemalja nacionalna buržoazija provodi politiku neangažiranja, a kasnije nesvrstavanja, i da je to u velikoj mjeri pod utjecajem specifičnog položaja tih zemalja, i pritiska koji široke mase vrše na vladajuće krugove.¹³

¹⁰ Ugledni sovjetski Diplomatski rječnik piše o Bandunškoj konferenciji da se ona pokazala kao simbol jedinstva zemalja Azije i Afrike u njihovoj borbi za nezavisnost, potvrđujući mogućnost suradnje zemalja s različitim društveno-političkim sistemima. Konferencija je — po ocjeni autora Diplomatskog rječnika — ostavila dubokog traga u razvitku međunarodnih odnosa u cjelini, doprinosi utvrđivanju načela mirne koegzistencije kao jedine moguće osnove međudržavnih odnosa.

Diplomatičeskij slovar', Moskva 1960. tom I, str. 157—159.

¹¹ Ocjenjujući glavne probleme novih zemalja N. S. Hruščov je posebno isticao ekonomske teškoće i mogućnosti djelovanja tzv. kolektivnih kolonijalista, imajući na umu mogućnosti akcije bivših metropola. Vidi o sovjetskim shvaćanjima »kolektivnog kolonijalizma»:

V. Bogoslavsky, »The Essence of Collective Colonialism», International Affairs (Moscow), No. 12, December 1960, str. 20—24.

¹² The Road to Communism, Moscow 1960, str. 41.

¹³ Sovjetska doktrina, osobito u doba dok se na čelu CK KPSS nalazio N. S. Hruščov za pojedine zemlje koje su se tada nalazile u skupini neangažiranih, a kasnije nesvrstanih zemalja, upotrebljavala je različite termine. S obzirom na njihova unutrašnje društveno-političko i ekonomsko uređenje i izabrani pravac vanjsko-političkog djelovanja govorilo se »nacionalno-demokratskim državama». Njihova glavna karakteristika bila je u prihvaćanju izgradnje socijalizma putem »nekapitalističkog pravca razvoja», a na vanjskom polju one su se najprije izjašnjavale za neangažiranje a zatim za nesvrstavanje. Druga skupina zemalja nazvana je revolucionarno-demokratskim, što je značilo da u se u njima u većoj mjeri osjeća utjecaj nacionalnih KP i da su one na neki način pioniri »socijalističke orijentacije». No fluktuacija unutar redova nesvrstanih, i promjene režima u pojedinim zemljama (Gana, Mali, Uganda) uzrokovala su da se ta označja sve manje upotrebljavaju, te se sve više govori ili o: zemljama u razvoju ili o nesvrstanim.

»Suprotstavljanje imperijalizmu, u mnogim slučajevima loša iskustva iz prošlosti, tek stečena sloboda nakon kolonijalnog jarma i želja da se bude izvan blokovskih konflikata, a u redovima boraca za mir i koegzistenciju među narodima i državama«, glasile su sovjetske poststalinjske ocjene aktivnosti novih zemalja na međunarodnoj sceni i bile su dodirne točke na kojima je bilo moguće graditi dalju sovjetsku političku taktiku i strategiju akcije.

Ocjenjujući razvoj novih zemalja na nov način i prihvaćajući njihovu vanjskopolitičku liniju Sovjetski Savez je istodobno znatno intenzivirao ekonomske veze, te je u prvih deset godina nakon Staljinove smrti gradio preko 600 krupnih industrijskih objekata na tlu tih država a sovjetski krediti (bez vojnih aranžmana) iznosili su više od 3,5 milijarde rubalja.¹⁴

Prva konferencija nesvrstanih zemalja održana u Beogradu 1961. naišla je na pojačani sovjetski interes i brojne komentare. Činjenica da se na prvom sastanku nesvrstanih zemalja našlo 28 raznih država, da su se one suglasile u glavnim pitanjima borbe za mir, dekolonizaciju i realizaciju načela miroljubive koegzistencije, ocijena je kao dokaz da nesvrstane zemlje stoje na pozicijama snaga mira i progressa.¹⁵ Posebno je bilo isticano stajalište nesvrstanih zemalja o njemačkom pitanju, koje je istodobno pokazalo da nesvrstane zemlje, inače najvećim dijelom s drugih kontinenata nastoje globalno zahvaćati probleme mira bez obzira koje je područje u pitanju. Za razliku od tadašnjih američkih reakcija koje su bile prilično kritičke i u kojima su dominirali stavovi kao u Richarda Nixona koji je nakon Beogradske konferencije tvrdio da su Sjedinjene Države »do grla site nekih lidera nesvrstanih zemalja«,¹⁶ sovjetske reakcije su bile pozitivne ocjene prvog skupa nesvrstanog svijeta.

U razdoblju između konferencije u Beogradu i druge konferencije nesvrstanih u Kairu 1964. godine Sovjetski Savez je dalje produbio svoje ekonomske, političke, vojne i kulturne veze s nizom nesvrstanih država a u nekim rajonima postao je posebno snažno politički prisutan. Samim tim jačao je i sovjetski interes za tokove vanjskopolitičkog djelovanja nesvrstanih, koji su na skupu u Kairu brojili 47 različitih država. Formuliranje načela nesvrstavanja kao politike koju provodi sve veći broj država i inzistiranje na potrebi mirnog rješavanja svih svjetskih pitanja, ponovno je naišlo na sovjetske pozitivne ocjene u kojima se pozivalo nesvrstane zemlje da se još tješnje okupe i da na načelima iz Kaira ojačaju svoju solidarnost u borbi protiv imperijalizma i kolonijalizma.¹⁷

¹⁴ Yu. Etinger and O. Melikyan, The Policy of Non-Alignment, Moscow str. 23.

¹⁵ Na osnovu analize nastupa šefova država i vlada na Beogradske konferenciji ocijenjeno je da osnove politike nesvrstavanja leže u: »stremljenju k miru, osiguranju mirne koegzistencije, općem i potpunom razoružanju i učvršćenju prijateljskva među narodima«, te da politika ima: »antiimperijalistički i antikolonijalni karakter«.

B. V. Ganjuškin, Nejtralitit i neprisojedinienie, Moskva 1965. str. 56.

¹⁶ U sličnom duhu je pisala američka štampa tvrdeći poput New York Herald Tribunea da »neutralističke zemlje nisu neutralne« i da bi ih zbog njihovih stavova trebalo »kazniti«. S druge strane, Time je pisao da su SAD uložile u taj dio svijeta više od 8.000 milijuna dolara pomoći i da je njihovo stajalište na Beogradske konferenciji »duboko razočaranje za SAD«. New York Herald Tribune, September 4. 1961. Time, September 15, 1961.

¹⁷ Analizirajući rad Kairske konferencije osobita pažnja bila je poklonjena govoru J. B. Tita. Sovjetski časopis »Novoe vremja« posebno je isticao tvrdnje jugoslavenskog predsjednika o tome da je »politika nesvrstavanja bliska i razumljiva svim snagama koje se bore za nacionalnu nezavisnost i da su interesi mira i slobode nerazdvojni«.

Novoe Vremja, 1964. No. 42. str. 10.

Istodobno, nešto blaže kritike na Zapadu i pokušaj lansiranja ideje da je nesvrstavanje u neutralnom stavu i prema kapitalističkom i prema socijalističkom sistemu, naišli su na sovjetske osude u kojima se posebno isticalo da stanoviti zapadni krugovi žele neutralizirati tu politiku i njene protagoniste.¹⁸ SSSR je svojom politikom nastojao pokazati da po glavnim pitanjima postoje između Sovjetskog Saveza i nesvrstanih država identična gledišta¹⁹ i da su upravo socijalističke države s nesvrstanim glavni borci protiv imperijalizma, kolonijalizma i neokolonijalizma, ratne opasnosti i međunarodne nesigurnosti.²⁰ Ističući te argumente i činjenicu da je upravo u uvjetima mirnog razvoja svijeta oko 50 država steklo svoju državnu nezavisnost i oslobodilo se kolonizatora, sovjetskom teorijom i političkom praksom, nastojale su se jasno istaći razlike u stavovima između kapitalističkih država i nesvrstanih, i činjenica da borba za miroljubivu koegzistenciju nikako ne znači mirenje s imperijalizmom i kolonijalizmom.²¹

Razdoblje od Kairske konferencije nesvrstanih do sljedeće, treće konferencije šefova nesvrstanih država u Lusaki proteklo je u znaku daljnjeg pojačanog sovjetskog angažmana u tzv. zemljama trećeg svijeta. U sovjetskoj vanjskoj politici inače sve globalnijoj u svom angažmanu, počelo se posebnu pažnju posvećivati zemljama Azije, Afrike i Latinske Amerike. Velika država, koja je uspješno osvajala nove pozicije na međunarodnom planu, nije naravno mogla zapostaviti tako značajan broj nesvrstanih država iz svojih općih političkih, ekonomskih i stratejskih razloga. Tzv. nove zemlje postale su još prisutnije u sovjetskoj vanjskoj politici u kojoj se akcenat sve više pomicao na tokove međudržavne suradnje, sve manje inzistirajući na profiliranju nekih čvršćih ideoloških veza.

Konferencija u Lusaki za koju je inače karakteristično pojačano traženje sudionica u izmjeni ekonomskih odnosa u svijetu, izazvala je također interes SSSR-a koji je dao i podršku nesvrstanim zemljama u njihovim traženjima. Iako je na toj konferenciji bilo nastupa u kojima su izjednačavane dvije velike države: Sovjetski Savez i Sjedinjene Američke Države, zatim pokušaja kineskog djelovanja u pravcu raslojavanja bloka nesvrstanih i napora da se prvenstveno istakne teza o potrebi ujedinjavanja malih i srednjih zemalja, bez obzira na bilo kakve klasne oznake, u sovjetskoj politici

¹⁸ Suprotstavljajući se nekim zapadnim mišljenjima u kojima se isticala navodna nejedinstvenost nesvrstanih država, sovjetski autori su odučno tvrdili da je Kairska konferencija jasno pokazala da nastaje «jednoobrazno shvaćanje politike nesvrstavanja od strane velike većine zemalja i da glavne crte i osobitosti te politike određuju osnovni sadržaj — »stremljenje u pravcu učvršćenja mira i osiguranja mirne koegzistencije, nepomirljivost sa svim oblicima kolonijalizma i imperijalizma...»

B. V. Ganuškin, Neitralitet i neprisoedinenie . . . op. cit. str. 84—86.

¹⁹ «Socijalistička zajednica i imperijalistički tabor zauzeli su različite stavove o rezultatima Kairske konferencije. Sovjetski Savez i druge socijalističke zemlje pozdravile su je (Konferenciju — R. V.) kao značajnu međunarodnu funkciju. SSSR je izrazio nadu da će odluke iz Kaira učvrstiti solidarnost između naroda koji se bore protiv imperijalizma i kolonijalizma, i da će dati vrijedan i koristan doprinos stvari mira.»

Y. Ettinger and O. Melikyan, The Policy of Non-Alignment . . . op. cit. str. 118.

²⁰ Lansiranje teza o tome da je neutralizam i nesvrstavanje otprilike jedinstvena politička kategorija i da se obje nalaze u ekvivalentnoj opoziciji prema kapitalizmu i socijalizmu trebalo je na stanovit način pronaći mjesto za nesvrstane zemlje i njihovu politiku koja bi na toj «ekvidistanci» bila podjednako bliska ili podjednako udaljena od oba sistema, bez obzira na konkretne zadatke nesvrstanih država.

Il Popolo, 6. 10. 1964.

²¹ Međunarodne odnošenja posle vtoroj mirovoj vojny . . . op. cit, tom III, str. 508—510. Yu. Ettinger and O. Melikyan, The Policy . . . op. cit. str. 119—120.

10
1212

je ipak u cjelini skup ocijenjen kao pozitivan korak u razvijanju skupine nesvrstanih i njihovih napora za jedinstvenijim nastupom.²²

Cetvrta konferencija u Alžiru došla je u vrijeme značajnih pomicanja u međunarodnim odnosima. Kontakti dvije najveće države, zatim uspostavljeni dijalog između Washingtona i Pekinga, intenzivirani naporu u traženju evropske sigurnosti — sve su to bile nove karakteristike u cjelini gledano progresivnijeg razvoja međunarodnih odnosa. U sovjetskoj vanjskoj politici zapaženi su veliki naporu da se upravo taj novi pravac razvoja međunarodnih odnosa iskoristi za uspostavljanje novog odnosa sa zemljama tzv. trećeg svijeta i da se istodobno jače naglase i obrazlože neki novi akcenti svoje politike. Program mira, što ga je prihvatio posljednji kongres KP Sovjetskog Saveza, bio je istaknut kao središnja platforma na kojoj Sovjetski Savez želi razvijati odnose sa svijetom i u kome je značajno mjesto poklonjeno i zemljama koje se izjašnjavaju za politiku nesvrstavanja. Borba protiv kolonijalizma, pomaganje narodnooslobodilačkih pokreta u još neoslobođenim kolonijama i zahtjev za razvijanjem snažnijih privrednih veza služe u dokumentima najviših sovjetskih partijskih i državnih organa kao glavne smjernice jačanja suradnje s tim zemljama na političkom, ekonomskom i kulturnom polju.

No s druge strane u sovjetskoj vanjskoj politici čine se značajni naporu za razobličavanje stanovitih kritika i ističe se potreba stalnog i dugoročnog jačanja veza. Danas kada se sve veći broj država izjašnjava za politiku nesvrstanih u sovjetskoj vanjsko-političkoj strategiji djelovanja nesvrstane zemlje i dalje treba da budu vrlo važan saveznik u borbi za mir, demokratizaciju međunarodnih odnosa i antiimperijalističku borbu. U vrijeme širokog i ubrzanog razvijanja sovjetsko-američkih veza i stanovitog američkog globalnog dezangažmana, npr. započetog u Aziji, Sovjetski Savez je nastojao pojačati svoje prisustvo političkim i ekonomskim sredstvima na tim područjima, svjestan njihove globalne vrijednosti. No Sovjetski Savez isto tako mora voditi i borbu protiv kineskih pokušaja prodora i vrlo oštih kritika sadržaja i forme sovjetske politike: Narodna Republika Kina, iako ne želi, bar zasada, prihvatiti politiku nesvrstavanja, prisutna je u toj brojnoj skupini država i pokušava stalno smanjivati sovjetske utjecaje. Upravo iz Narodne Republike Kine dolaze najžešće kritike na američko-sovjetsku suradnju, za koju se tvrdi da joj je cilj dalje »podjarmljivanje manjih zemalja«, stvaranje »interesnih sfera i pregovaranje na račun malih država«. Još od vijetnamskog sukoba pa do sadašnje krize na Srednjem istoku, kineska propagandna akcija usmjerena je na pokušaj isticanja navodnog zajedništva supersila i njihovog potpunog izjednačavanja, što bi na kraju trebalo pokazati identičnost njihovih interesa i vanjskopolitičkih ciljeva. Kine

Parirajući takvom djelovanju kineske propagande, sovjetska vanjska politika usmjerena je danas na najveći mogući broj pravaca akcije u nesvrstanoj svijetu. Bitno razlikujući ideološko-političke veze od državnih veza sovjetska politika prisutna je u Africi, Aziji i Latinskoj Americi uz stalno nastojanje da se eventualna ideološka neslaganja ostave po strani i da se

²² Kao glavna i za sovjetsku politiku najprihvatljivija oznaka Konferencije u Lusaki istaknuta je »jasno izražena antiimperijalistička usmjerenost pokreta nesvrstavanja«.

O. Orestov, »Važnyj faktor mirovoj politiki«, Meždunarodnaja žizn, 1973. no. 11. str. 64—65.

razvijaju uzajamno korisne veze, što je jedina osnova takvog širokog angažiranja. Sklapajući paktove o prijateljstvu — suradnji i uzajamnoj pomoći s Indijom, Ujedinjenom Arapskom Republikom i Irakom, SSSR je istakao nekoliko posebno značajnih točaka, ali to nikako nije značilo slabljenje vrijednosti drugih nesvrstanih regiona ili država.

Čvrsto prisutan na Srednjem istoku politički, ekonomski i vojno, angažiran u Indijskom oceanu i Perzijskom zaljevu, zatim na obalama zapadne Afrike, Sovjetski Savez usmjerio je i svoju aktivnost i prema zemljama Latinske Amerike, što je snažno ojačalo njegove pozicije u nesvrstanim zemljama.

Za razliku od Sjedinjenih Američkih Država, koje je vijetnamska agresija zbog unutrašnjih razloga izbacila iz utrke na tim područjima, ali i zbog značajne kompromitacije američke politike u nesvrstanim zemljama, Sovjetski Savez je svjestan vrijednosti i značenja nesvrstanih zemalja u novom globalnom rasporedu. S druge strane, danas je u mogućnosti da im pruža mnogo veću i snažniju pomoć i podršku. Upravo taj materijalno-tehnički faktor presudan je i sigurno će i dalje biti od vrlo velike važnosti u sovjetsko-kineskoj bici za nove zemlje s područja Afrike, Azije i Latinske Amerike. Sovjetska ekonomska snaga, naoružanje, povoljni krediti i suvremena tehnologija jamstvo su da će se sadašnji sovjetski prodor nastaviti i održati u širokom radijusu, dok upravo svi ti elementi nedostaju kineskoj vanjskoj politici. Kina se dosada učvrstila na nekoliko točaka (Tanzanija, Zambija, Kongo-Brazaville) no kineske mogućnosti pariranja sovjetskoj akciji su znatno skromnije i nedostaje im upravo taj materijalni oslonac. Čak ni u azijskom području Kina nije u stanju izboriti neki povlašteniji položaj, te se između ostaloga i zbog toga značajno suprotstavlja sovjetskim pozivima za stvaranje sistema azijske kolektivne sigurnosti.

U takvom kontekstu, prije svega globalnih procjena, Sovjetski Savez je dočekao i četvrtu konferenciju u Alžiru i ocijenio je kao vrlo značajan skup. Jedinstvo nesvrstanih u glavnim zajedničkim akcijama, njihova nepomirljivost u borbi protiv imperijalizma i kolonijalizma, podrška koju pružaju narodnooslobodilačkim pokretima, zahtjevi za konačnom likvidacijom strane intervencije u Indokini, podrška arapskim narodima, borba protiv cionizma, i podrška pregovorima koje vode Sovjetski Savez i Sjedinjene Države — bili su u sovjetskim komentarima istaknuti kao najveća vrijednost alžirskog skupa i konkretan doprinos poboljšanju međunarodnih odnosa.²³

To nisu samo prolazne taktičke ocjene vezane uz jedan trenutak ili jedno razdoblje međunarodnih političkih odnosa, već se može tvrditi da one imaju svoju osnovu u znatno širim sovjetskim gledanjima na probleme međunarodnih odnosa i na ulogu koju u današnjem svijetu ima brojna skupina nesvrstanih država. S druge strane, konkretni sovjetski interes za te zemlje i stalno jačanje veza logična su posljedica takve pretpostavke i jamstvo da će sovjetska politika i dalje biti vrlo zainteresirana za njihovo razvijanje.

²³ Ibid. str. 65—67.

Moguće je reći da je sovjetska doktrina posljednjih godina učinila značajan evolutivni korak u spoznaji realnosti tzv. trećeg svijeta i da više ne robuje nekim unaprijed postavljenim shemama u ocjeni njihovog unutrašnjeg razvitka. Od koncepcije tzv. »nacionalne demokratske države« koja je prema sovjetskim doktrinarnim ocjenama unatrag deset godina trebala značiti: nezvezivanje za vojne blokove, smanjenje zapadne pomoći, jačanje demokratskih sloboda i uvođenje socijalnih mjera kao što su nacionalizacija i agrarna reforma; sadašnji sovjetski stavovi su znatno elastičniji i dopuštaju lakše razvijanje uzajamnih veza, bez obzira na karakter društveno-političkog uređenja. Samim tim su otpale i neke od prijašnjih sovjetskih kritika na račun nesvrstanih zemalja, posebno onih socijalističkih država koje se izražavaju za politiku nesvrstavanja.²⁴ Svojedobno se nekim sovjetskim ortodoksnim shvaćanjima isticalo kako je nemoguće i nepotrebno da pojedine socijalističke države provode politiku nesvrstavanja i da je bitna podjela prema klasnim kriterijima, te da nema drugačijih razvrstavanja koja bi omogućila zemljama sa socijalističkim uređenjem da se nađu u krugu zemalja koje ne idu tim putem. Međutim, promjenom općih političkih stavova i pojačanim angažiranjem Kube, zatim stalnim aktivnostima Jugoslavije i pristupom Fronta nacionalnog oslobođenja Vijetnama pokretu nesvrstanih, takve su sovjetske kritike nestale.²⁵

U dosadašnjoj vanjskoj politici prema nesvrstanim državama, koje su mahom nerazvijene i gotovo sve se mogu ubrojiti u zemlje tzv. trećeg svijeta, SSSR je radikalno mijenjao stavove prilagođavajući se realnostima suvremenog svijeta, i na unutrašnjem i na vanjskom planu. Nakon Staljinove smrti, izlazeći iz izolacije, prihvatio je nove zemlje kao saveznike u akciji, a njihovu politiku kao mogućnost jačanja, vanjskopoličkih veza, dok je na unutrašnjem polju očekivao snaženje radničke klase i radničkih partija koje će mijenjati društveno-politički pravac razvoja. No kada su se ta predviđanja pokazala preuranjenima, promijenjena je doktrina u smislu modela zemalja »nacionalnih demokracija«, da bi sada i taj koncept bio zamijenjen isticanjem nekapitalističkog puta razvoja pojedinih nesvrstanih država uz jedino naglašavanje potrebe razvijanja unutrašnje demokracije i vanjskopoličkog jačanja veza sa socijalističkim državama.²⁶

Sovjetska globalna politika u vrednovanju svojih mogućnosti akcije ne zapostavlja nesvrstane, čak štoviše, oni su danas u sovjetskom vanjsko-

²⁴ U kontekstu određenih političkih potreba posebne kritike bila je doživjela jugoslavenska vanjska politika i njezina nesvrstana orijentacija. Vidi o tome:

Pravda, 13. 9. 1968.

Izvestija, 3. 10. 1968.

A. Klimov i V. Laptev, »O nekotoryh voprosah politiki neprisoedinenija«, Meždunarodnaja žizn«, 1969. br. 3. str. 18—26.

²⁵ U jednom od posljednjih sovjetsko-jugoslavenskih zajedničkih dokumenata potpisanih 10. lipnja 1972. prilikom posjete predsjednika Tita Sovjetskom Savezu između ostalog piše: »Sovjetska strana pomaže antiimperijalističku liniju politike nesvrstanih zemalja i, s tim u vezi, daje pozitivnu ocjenu njihove uloge u konsolidaciji mira i međunarodne suradnje, u borbi naroda protiv kolonijalizma i neokolonijalizma, i u njihovoj borbi za nezavisnost i socijalni progres.« Documentation, Review of International Affairs, (Belgrade) 1972. nr. 533. str. 17.

²⁶ Vršeći analizu sudionika konferencije u Alžiru sovjetski autor je posebno istakao da na Konferenciji sudjeluju dvije socijalističke države — Kuba i Jugoslavija, zemlje koje su izabrale »nekapitalistički put razvoja« (Irak, NRD, Jemen, Sirija, Somalija, Gvineja i dr), države koje se nisu priključile imperijalističkim vojnim blokovima, no unatoč tome održavaju tijesne veze s kapitalističkim svijetom, kao npr. Senegal, Malavi, Gabon, Tunis i dr. monarhije i kraljevstva (Etiopija, Jordan, Bitan, Nepal, Maroko i dr) i takvi feudalni režimi kao Saudijska Arabija, Oman, emirati Perzijskog zaljeva i sl.«

O. Orestov, »Važnyj faktor...« op. cit. str. 70.

političkom tretmanu daleko značajniji faktor nego ikad. Pojačano sovjetsko prisustvo, materijalni resursi²⁷ i politički utjecaj u stalnom su porastu, što sve zajedno jamči dugoročnost takvog djelovanja.

Evidentno je da u dosadašnjoj sovjetskoj vanjskoj politici nesvrstane zemlje nisu imale jednak tretman i da čak u načelu pozitivna generalna linija, zbog unutrašnjih i vanjskih razloga, nije bila dokraja razrađivana u vanjsko-političkoj praksi sovjetske akcije. Inzistiranja na mogućnostima da se nesvrstane zemlje, odnosno zemlje u razvoju, dijelom smatraju kao neka »rezerva socijalističkih snaga« ili da se koriste tek kao faktor u određivanju globalnih odnosa između snaga socijalizma i kapitalizma nisu naravno mogla doprinijeti drugoročnijem aktiviranju sovjetske političke linije i stvaranju čvršćih aranžmana dugoročnijeg karaktera. To isto vrijedi i za sovjetske stavove o jugoslavenskom nesvrstanom vanjskopoličkom opredjeljenju, nekada je to opredjeljenje ignorirano, u doba kriznih odnosa posebno napadano, a na kraju, u sklopu novije opće evolucije sovjetskih stavova prema nesvrstavanju doživjelo je priznanje.

Svakako, nemoguće je odvojiti pozitivne tokove politike nesvrstavanja od borbe socijalističkih snaga. Zahtjevi za borbom protiv imperijalizma i hegemonizma, pravednijom ekonomskom raspodjelom i stvaranjem demokratskijih međunarodnih odnosa baziranih na načelima miroljubive aktivne koegzistencije, okvir su zajedničkih gledanja i nastupa. Sovjetski Savez ima velike mogućnosti da pomaže pozitivan razvoj velike skupine nesvrstanih država i da svojom ekonomskom snagom i političkim utjecajem podrži njihove težnje za brži razvoj kako bi lakše ravnopravno nastupale u međunarodnim odnosima.

Dosadašnja iskustva i zajedničke akcije pokazale su da je sovjetska vanjska politika imala najviše uspjeha u odnosima s nesvrstanim zemljama kada se zajednički, na načelima pune jednakopravnosti i ravnopravnosti, pristupalo razmatranju pojedinih problema, što je uostalom i jedini trajni način razvijanja međusobnih veza. Politika utemeljena na sporazumijevanju, ravnopravnosti i pružanju podrške može biti prihvaćena u nesvrstanom svijetu i jedino u takvoj atmosferi može se jačati akcijsko jedinstvo socijalističkih i nesvrstanih snaga²⁸ radi bržeg mijenjanja današnje strukture međunarodne zajednice.

II

Posljednjih godina američka je vanjska politika učinila značajne napore u pravcu revalorizacije glavnih pravaca međunarodnih odnosa tražeći novo mjesto za svoju globalnu politiku. Ta nastojanja za prilagođivanjem novim suvremenim uvjetima i, istodobno, organizirani pokušaji traženja novih vri-

²⁷ Detaljnije o oblicima ekonomskih veza Sovjetskog Saveza i zemalja u razvoju, odnosno nesvrstanih država, vidi: E. K. Valkenier, »New Trends in Soviet Economic Relations with the Third Worlds«, u: The Conduct of Soviet Foreign Policy, London 1971. str. 426—429.

²⁸ Naš autor R. Petković između ostalog piše: »Bez obzira na pojave nedoslednosti, selektivnosti i podređenosti sovjetskog stava prema nesvrstanim zemljama određenim idejnim shemama ili spoljnopoličkim interesima, značajno je da je u toku njegove evolucije preovladalo stanovište o konstruktivnoj i pozitivnoj funkciji nesvrstavanja i nizu dodirnih točaka socijalističkih i nesvrstanih zemalja u zajedničkoj borbi protiv imperijalizma.«

R. Petković, Teorijski pojmovi nesvrstanošću, Beograd 1974, str. 309.

jednosti unutar nekada nedovoljno preciziranih ili sasvim netočno ocijenjenih pojava, pridonijeli su dinamiziranju praktičnog i teorijskog promatranja američke vanjske politike, a posebno njezinih strateških ciljeva.

U procese koji su u sklopu američkog vanjskopolitičkog pristupa doživjeli evoluciju, svakako treba ubrojiti i politiku nesvrstavanja, odnosno traženje novog načina orijentacije prema velikoj grupi država koje već godinama realiziraju takvu politiku. Iako je politika nesvrstavanja u međunarodnim odnosima relativno davno etablirana politička kategorija, bez koje se ne može zamisliti razvoj suvremene međunarodne zajednice, činjenica je da je tom fenomenu dosada u američkoj vanjskopolitičkoj praksi, a i u teoriji bilo dano malo mjesta.

Dosadašnji razvoj američke vanjske politike u odnosu prema nesvrstanim zemljama, (te istodobno evolucija američke političke teorije), vrlo je indikativan po nizu različitih obilježja, koje je moguće promatrati s raznih aspekata. Te značajne promjene koje su u toku mogle bi se jednostavno izraziti formulom: negiranje-ignoriranje-priznavanje. Svaki se od tih elemenata može smatrati sadašnjom i vremenskom etapom američke vanjske politike te dijelom dugoročnog obuhvata odnosa u svijetu. Svakako da to, danas ponešto drugačije strategijsko usmjeravanje vanjskopolitičkih ciljeva Sjedinjenih Država nije moguće promatrati izvan općih svjetskih kretanja, te je taj postupni i dosta usporeni proces, dio priznavanja novih realnosti s kojima se mora suočiti i američki globalizam, bez obzira na to koliko ta nova procjena i vrednovanje mogu biti teški i složeni.

Od svog nastanka koncepcija nepristupanja vojno-političkim blokovima i ostajanja izvan konflikata u Sjedinjenim Državama bila je praćena s neskrivenom dozom nezadovoljstva. Vjerni svojim hladnoratovskim dogmama, po kojima je svaka promjena u svijetu bila uperena izravno protiv američkih interesa, tadašnji američki državni sekretar John Foster Dulles²⁹ i njegovi suradnici vidjeli su u novim zemljama Azije i Afrike, koje su počele provoditi politiku nepristupanja velikim koalicijama, tipičan primjer neutralizma. No kako je taj neutralizam zahvaćao sve više maha i kako se sve više novih zemalja počelo za nj opredjeljivati, američka vanjska politika postajala je sve nervoznija.

Insistirajući na potrebi jasnog opredjeljivanja u svijetu u kome ne može biti »mjesta za neutralne države« Dulles je odlučno tvrdio da je svaka takva politika amoralna jer se u borbi između snaga tzv. slobodnog svijeta i komunizma svaka država mora opredjeliti! Ta analiza neutralizma u međunarodnim odnosima kasnije je prenesena na pokret nesvrstanih zemalja koje su u međuvremenu jačale u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu.

Kako je azijski prostor polovicom pedesetih godina postao glavno žarište okupljanja novih zemalja čvrsto riješenih da u novim međunarodnim uvjetima traže drugačije mogućnosti za svoje djelovanje, američka vanjska politika poduzela je i konkretne poteze da bi spriječila neželjene promjene. Uoči stvaranja SEATO pakta New York Times objašnjavao je svojim čitaocima da je formiranje tog novog vojno-političkog bloka neophodno ne samo zbog komunisti-

²⁹ O Dullesovim koncepcijama vidi detaljnije: *Makers of American Foreign Policy*, (ed. F. J. Merli and T. A. Wilson), New York 1974. str. 589—621.

čkih sila, već i zbog »azijskih neutralističkih država«. ³⁰ Identificirajući svaku promjenu u međunarodnim odnosima kao jačanje suprotnih snaga, Sjedinjene Države su u prvim akcijama nesvrstanih, koje su imale izrazito antiimperijalistički i antikolonijalistički karakter, vidjele »otvoreni antiamerikanizam« koji je trebalo budno pratiti, ³¹ a po potrebi i suzbijati radikalnim mjerama. ³²

Od Dullesovih moralnih eksplicacija nastale su generalne političke ocjene pokreta neutralnih država, odnosno nesvrstanih, a State Department im je dao i praktične konture. Međutim, vrijeme je prolazilo i mijenjali su se međunarodni pa i američki uvjeti, ali o nesvrstanim zemljama i novoj međunarodnoj političkoj liniji u Sjedinjenim Državama se gotovo i nije govorilo. ³³

Također i u inače bogatoj američkoj politološkoj literaturi ³⁴ teško je pronaći političku pojavu o kojoj se tako malo pisalo. To je išlo tako daleko da se nastojalo izbjegavati i sam termin nesvrstavanje ili nesvrstane države, a u pojedinim situacijama kada se to nije moglo izbjeći stavljali su ga pod znake navoda.

Osim toga većina država koje su se izjašnjavale za politiku nesvrstavanja bile su tretirane i politički i teorijski pod grupnim nazivom »treći svijet«, koji obuhvaća gotovo sve zemlje u razvoju i koje nisu niti u jednom od postojećih antagonističkih vojno-političkih saveza.

No sedamdesetih godina, kada je zbog niza unutrašnjih i vanjskih razloga nastupila urgentna potreba novog formuliranja američke vanjske politike nametnulo se i pitanje tretiranja država koje se izjašnjavaju za politiku nesvrstavanja. U prvim dokumentima iz vremena Nixonove administracije još se govori o regionalnoj podjeli svijeta ne uzimajući u obzir fenomen nesvrstavanja, koje je uostalom ispalo i iz Kissingerovog pentagonalnog koncepta.

³⁰ New York Times, September 15, 1954.

³¹ Upravu su stoga oni američki autori koji analizirajući ponašanje egzekutivne i američke utjecajne štampe, tvrde kako se američki stavovi prema politici nesvrstavanja nisu bitno razlikovali niti pedesetih godina a ni kasnije.

C. V. Grabb, *The Elephants and the Grass: A study of Non-Alignment* New York, 1965. str. 172.

³² Osobito aktivna kampanja protiv nesvrstavanja bila je pokrenuta šezdesetih godina, kada je Walter Lippmann zajedno s ostalim američkim komentatorima tvrdio kako je »politika nesvrstavanja pretrpjela šok realizma, koji je mora permanentno promijeniti«.

New York Herald Tribune, November 17, 1962.

Povod takvim tvrdnjama bio je u indijsko-kineskom sukobu za koji se u SAD smatralo da će utjecati na promjenu politike jednog od lidera nesvrstanih zemalja — Indije. Tokom kriznog perioda kinesko-indijskih odnosa novinski naslovi poput: »Neutralizam je propao«, »Smrtni udarac za afro-azijske zemlje«, »Indijska politika nesvrstavanja je srušena« — trebali su poslužiti kao priprema za novu procjenu snaga na azijskom tlu i prihvatanje Indije u tzv. zapadni svijet. O tome je vrlo jasno pisao New York Herald Tribune (2. 12. 1962.): »nesvrstani su konfrontirani s krizom koja će raznijeti čitav klub . . . Što prije klub (misli se na nesvrstane — R. V.) nestane s međunarodne scene, to će biti bolje za sve zainteresirane, a prije svega za nesvrstane zemlje.«

³³ Zanimljivo je da su prva dva skupa nesvrstanih država u Beogradu i Kairu bila vrlo negativno ocijenjena u SAD. U mjesecu rujnu 1961. u SAD je donesen specijalni amandman u tzv. Foreign Aid Billu kojim se obavezalo pružanje pomoći samo onim zemljama koje »dijele naše poglede o svjetskim krizama«.

New York Times, September 9, 1961.

Konferencija u Kairu 1964. godine ocijenjena je kao skup na kome se vrlo mnogo »pričalo protiv Sade«, a za rezultate »druge Internacionalne neutralnih i nesvrstanih zemalja« tvrdilo se da su negativni s obzirom na to da je i njihov cilj »bio negativan«.

The New York Times, October 13, 1964.

The New York Tribune, October 12, 1964.

³⁴ Od rijetkih američkih djela koja se bave nesvrstanošću spomenimo:

C. V. Grabb, *The Elephant and the Grass* . . . op. cit.

L. W. Martin, (ed.), *Neutrualism and Non-Alignment: The New States in World Affairs*,

F. O. Wilcox, *UN and the Nonaligned Nations*, New York 1962.

A. Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, Princeton 1970.

Između Sjedinjenih Država, Narodne Republike Kine, Sovjetskog Saveza, Zapadne Evrope i Japana tadašnji savjetnik američkog predsjednika nije našao za shodno pronaći mjesto i za nesvrstane.³⁵

Međutim, usporedo s pomicanjima u vrhu međunarodnih odnosa i izbijanjem prvih simptoma novih ekonomskih poremećaja tzv. treći svijet počine dobivati važnost. Konferencija u Alžiru koja je okupila dosad najveći broj nesvrstanih država i promatrača nije više ostavila ravnodušnima američke analitičare međunarodnih kretanja, a zainteresirale su ih i teme tog skupa. Zbog toga je možda i bio ubrzan razvoj događaja u Čileu, kao opomena nesvrstanima.

Organiziraniji nastup nesvrstanih zemalja, njihove težnje za konkretnom i bržom realizacijom njihovih glavnih ciljeva: mira, demokratizacije međunarodnih odnosa i progressa, počele su dobivati vrlo konkretne obrise, a stanovite ekonomske mjere primijenjene u vezi sa situacijom na Bliskom istoku pokazale su potencijalnu snagu oružja kojima raspolaže tzv. treći svijet. Tu činjenicu više nije bilo moguće negirati i koliko god se nastojalo zemlje u razvoju pokazati kao glavne uzročnike krize ekonomskog sistema, prije svega postalo je jasno da nesvrstani postoje, da imaju organizirane ciljeve zajedničkog djelovanja, te da imaju i neka važna sredstva koja u slučaju potrebe mogu primijeniti.

Američka sredstva masovnih komunikacija iznenada su počela više prostora poklanjati nesvrstanim zemljama i njihovoj politici, a posebno kako je to na pr. Sulzberger pisao »adutima trećeg svijeta«.³⁶ Upravo ekonomski činioci postali su važniji u doba uzburkanih privrednih odnosa i kriznih situacija, koji prate Ameriku. Tada već državni sekretar Henry Kissinger na pitanje o tome da li će saslušati i glas zemalja u razvoju prije nego što se priđe rješavanju nekih ključnih ekonomskih pitanja koja zadiru i u interese tih zemalja, dopustio je takvu mogućnost, iako je odmah upozorio: »Postoji drugi problem: ako nesvrstane zemlje počnu stvarati blok, one će postati blok kao i svaki drugi. Činjenica da nisu dio postojećih saveza i da svoje okupljanje definiraju kao nesvrstano, u osnovi ne mijenja situaciju. Ali ako te zemlje žele imati koristi od svoje nesvrstanosti, nadam se da će na svako pitanje radije gledati u njegovoj biti nego stvarati zajednicu koja u međunarodnim odnosima tako i operira, te postaje subjekt blokovske politike.«³⁷

Sličnu tezu, istina pred drugim auditorijem i više u političkom kontekstu iznio je na zasjedanju Opće skupštine UN 25. rujna 1973. godine, tvrdeći da dok se popuštanje u odnosima između dvije superdržave uspješno provodi, započinju novi procesi u kojima — »treća grupacija ubrzano preuzima karakteristike svojevrstnog bloka — svrstanost nesvrstanih«.³⁸

Ne ulazeći ovom prigodom u analizu termina »svrstanost nesvrstanih« može se samo napomenuti da su nesvrstane zemlje već godinama sasvim jasno

³⁵ Vidi detaljnije:

R. Vukadinović, Američka vanjska politika u svjetlu Nixonove doktrine, Međunarodna politika 1970. br. 481.

R. Vukadinović, Američka politika nakon Vijetnama, Međunarodna politika, 1973. br. 549.

³⁶ Slično je pisao i uvođačar New York Timesa uoči konferencije u Alžiru: »Bilo bi loše konferenciju 76 nesvrstanih zemalja u Alžiru shvatiti ozbiljno, ali još gore bi bilo ne shvatiti je dovoljno ozbiljno.«

³⁷ New York Times, September 13. 1973.

³⁸ Vjesnik, 28—30. 11. 1974.

³⁹ Ibid.

odbijale svaku mogućnost formiranja neke svoje blokovske cjeline, što je uostalom sasvim u skladu s njihovim osnovnim načelima demokratske i ravnopravne akcije. A ako se nesvrstane zemlje tješnje svrstavaju oko svog programa akcije tada je svakako riječ o procesu koji treba ocijeniti kao pozitivan doprinos rješavanju ne samo nekog problema nesvrstanih zemalja, već i niza problema šire važnosti za današnje međunarodne odnose. Intenziviranje akcija nesvrstanih u Ujedinjenim narodima i traženje zemalja u razvoju da ravnopravno sudjeluju u raspravljanju svih pitanja vezanih uz svjetski ekonomski sistem dio su tih konstruktivnih nastojanja da se u novim međunarodnim uvjetima pruži vrlo konkretna alternativa blokovskoj politici, te da se otvore mogućnosti sudjelovanja svih država u rješavanju međunarodnih problema, bez obzira na njihovo društveno-političko uređenje, veličinu ili vanjsko-političku orijentaciju.

Sve to zajedno moralo je naći mjesta u američkom³⁹ razmišljanju o nesvrstanim zemljama i traženju konkretnih mogućnosti za drugačije tretiranje te skupine zemalja. Pokušaji političkog ignoriranja, a u kriznim situacijama upotreba znatno radikalnijih sredstava, ne mogu više biti jedini instrumenti američke akcije prema nesvrstanim zemljama. Na jednoj strani — kako se to počelo isticati američkom političkom teorijom — golema prirodna bogatstva zemalja u razvoju postaju sve važnija i izazvat će pojačanu konkurenciju industrijskih zemalja, što svakako traži jači američki angažman u tim dijelovima svijeta. S druge strane, jačanje politike nesvrstavanja i želje sve većeg broja članica današnje međunarodne zajednice da na vanjsko-političkom polju realiziraju takvu politiku, jasno vodi postupnom jačanju tog političkog opredjeljenja i njegovom sazrijevanju. A u takvoj situaciji izjave o opasnosti od stvaranja trećeg bloka i isticanje da će postojeći blokovi početi tretirati nesvrstane zemlje kao blok nikako nisu adekvatan pristup, na kojem bi se mogla graditi trajnija politika zemlje koja i dalje pretendira na održanje svojih globalnih pozicija.

Zbog svega toga proces traženja novih sredstava za stvaranje, možda, cjelovitije politike prema nesvrstanim zemljama treba promatrati kako u kontekstu tog sada već povijesnog puta američke vanjske politike, tako i u sklopu brojnih političkih i ekonomskih promjena u svijetu, na koje Amerika ne može ostati indiferentna. Prilikom svoje posjete Indiji potkraj 1974. godine državni sekretar Henry Kissinger istakao je da nije potrebno sada analizirati zbog čega njegova zemlja u godinama hladnog rata nije prihvatila politiku nesvrstavanja. Međutim, da američka politika danas shvaća npr. indijsko izjašnjanje za politiku nesvrstavanja kao »razumljivu i praktičnu poziciju« koja ima posebnu težinu u Aziji gdje živi petina svjetskog stanovništva.

Govoreći u istom smislu u Indijskom vijeću za pitanja svjetske politike Kissinger je prošle jeseni iznio dosada najprecizniji stav Sjedinjenih Država prema nesvrstanim. Polazeći od tvrdnje da u današnjim uvjetima stari blokovi između postojećih supersila slabe, a da postoji opasnost nastajanja novih

³⁹ U okviru tekućih američkih analiza položaja nesvrstanih zemalja i njihovog mjesta u američkoj vanjskoj politici svakako su zanimljiva razmišljanja M. A. Kaplana koji smatra da bi glavni kriteriji američke pomoći trebali biti vezani uz zahtjev za realizacijom političke liberalizacije i modernizacije tih zemalja.

M. A. Kaplan (ed.) *Great Issues of International Politics*, (second edition), Chicago 1974. str. 291—309.

blokova od strane novih zemalja, iznio je konkretne ciljeve američke vanjske politike, posebno se zadržavajući na odnosima s nesvrstanimi. »Naš stav prema nesvrstanim zemljama temeljit će se na principima jednakosti, uzajamnog poštovanja i zajedničkih nastojanja i pretpostavki da sve zemlje imaju udjela u miroljubivom svijetu. Kondominij, hegemonija, sfere utjecaja povijesno su zastarjeli i moralno i politički neodrživi.«⁴⁰ Napori za zajedničkim rješavanjem svih pitanja i vezanost uz međunarodni sistem trebali bi stvoriti temelj novog zajedničkog djelovanja u svijetu koji je toliko povezan i međuzavisan, kako u svom napretku tako isto i u postojećim opasnostima.

Visoku ocjenu politike nesvrstavanja Kissinger je dao i prilikom razgovora u Beogradu, 1974. godine ističući afirmaciju nesvrstavanja.

Te izjave, u sklopu općih napora za drugačijim promatranjem međunarodnih odnosa i traženjem novih sredstava akcije, ne zvuče izolirano niti su izraz nekog spontanog novog opredjeljenja. Treba ih razumjeti kao spoznaju postojećih realnosti i pokušaj da se priznavanjem fenomena nesvrstavanja što adekvatnije ostvare američki interesi. Politika nesvrstavanja dosad je pružila dokaze svoje važnosti, a glas nesvrstanosti sve više dobiva konkretno političko značenje, koje je u novije doba potkrijepljeno i ekonomskim argumentima.

Zbog toga dalje američko ignoriranje ili pokušaji negiranja vrijednosti tog koncepta ne bi dali rezultate koji su njihovoj politici potrebni. Stoga se sada traže mogućnosti bržeg prilagođavanja postojećem stanju. Taj američki trud za uočavanjem prave vrijednosti politike nesvrstavanja i napor da se prihvati spomenuta politička orijentacija velikog broja država, znače ne samo ponešto zakasnjelu američku želju da se realnije vrednuje svijet, već to pokazuje afirmaciju nesvrstanih zemalja, i jedan je od dodatnih dokaza vrijednosti i opravdanosti takvog političkog opredjeljenja.

Sasvim je sigurno da u spomenutom američkom nastojanju veliku ulogu igra i težnja da se ne zaostane za ostalim velikim silama koje su znatno ranije spoznale prave političke i ekonomske vrijednosti nesvrstanosti. A kako se intenzivira utakmica za politički prestiž i za jačanje ekonomskih pozicija, tako i američka vanjska politika nastoji na tom području zabilježiti nove poene i po mogućnosti izravnati svoje rezultate s ostalim velikim silama.

Ipak, pogrešno bi bilo očekivati da bi sadašnje deklariranje u korist politike nesvrstavanja automatski značilo i kraj upotrebi niza drugih instrumenata. Američka vanjska politika već godinama prema zemljama tzv. trećeg svijeta primjenjuje vrlo kombinirana sredstva počevši od političkih, ekonomskih, vojnih, obavještajnih i drugih, — manje ili više suptilnih instrumenata — kojima nastoji ostvariti krajnje dugoročne ciljeve. To posebno vrijedi za područje zapadne hemisfere gdje se Sjedinjene Države nikako ne mogu pomiriti s mišlju da bi se nesvrstano djelovanje pojedinih zemalja moglo drugačije okarakterizirati nego kao antiamerikanizam, što automatski vodi primjeni znatno tvrdih sredstava. Budući da Latinska Amerika postaje sve više prostor na kome se ideje nesvrstavanja mogu uspješno razvijati,⁴¹ jasno je da taj proces neće naići ni na američku podršku, niti će biti prihvaćen. Naime, za krea-

⁴⁰ Department of State Bulletin, November 1974. str. 3.

⁴¹ V. Mamić, »Ka širem osloncu i smelijim vizijama«, Međunarodna politika 1974. br. 593.

tore američke vanjske politike sasvim je nešto drugo priznati nesvrstavanje pojedinih azijskih ili afričkih država, nego nesvrstavanje u prostoru Latinske Amerike koja već više od stotinu godina pripada američkoj sferi utjecaja. Isto tako i nedavne prijatelne državnog sekretara Henryja Kissingera o mogućnosti napada na neke arapske zemlje ako se ponovno nafta upotrijebi kao sredstvo političke borbe, jasno pokazuju, da američko deklariranje za politiku nesvrstavanja nije niti po svojoj funkciji niti po geografskom rasponu jedinstveno. Superesila koja na jednom dijelu svijetu ističe potrebu razvijanja novih ravnopravnih međunarodnih odnosa: na drugom kraju nastoji svim silama negirati nesvrstavanje, da bi u arapskom svijetu jasno stavila do znanja da je interese krupnih američkih petrolejskih kompanija spremna braniti i zastupati silom oružja, potvrđuje u praksi da politiku nesvrstavanja nije shvatila kao univerzalnu kategoriju.

Tome treba pridodati i stanovite američke tvrdnje, zasada još pretežno teorijskog karaktera, u kojima se javno ističe da postoje tzv. više i niže nacije, odnosno da industrijske države imaju neka posebna prava u usporedbi s nerazvijenim zemljama.⁴² A kako su gotovo sve nesvrstane države u skupinu nerazvijenih zemalja, razumljivo je da takvo tretiranje unatoč novim deklaracijama nužno unosi nemir, ne samo među zemlje kojih se to izravno tiče, već i među sve ostale progresivne snage današnjeg svijeta.

Američka politika napravila je doduše prvi korak ka priznavanju dijela nesvrstanih ili točnije rečeno počela je s realnijim vrednovanjem te politike. No odmah treba istaći da upravo zbog brzine današnjeg razvoja svijeta, njegove međuzavisnosti, a i zbog snage politike nesvrstavanja, danas ne može biti govora o nekom selektivnom pristupu nesvrstanim zemljama. Ta politika je toliko afirmirana da je treba priznati i prihvatiti u njezinoj cjelini, odnosno na svim prostorima. Budući da je svijet sve jedinstveniji, znači da svi njegovi dijelovi moraju ravnopravno i na jednakim osnovama sudjelovati u rješavanju svjetskih pitanja. A nesvrstani su ne samo sastavni dio današnjeg svijeta nego svakako, i njegov najprogresivniji dio koji se više ne može negirati.

Na kraju ove analize, moguće je zaključiti da je jačanje nesvrstavanja kao određene filozofije međunarodnih odnosa i istodobno vrlo važne političko-praktične alternative djelovanja velikog broja država dobilo svog odjeka i u najvećim zemljama koje su bez obzira na svoja vlastita stajališta i interese morale prije ili kasnije prihvatiti nesvrstavanje kao organiziranu i prisutnu politiku, a njegove protagoniste kao aktivne partnere. U tom dugom i vrlo složenom procesu novih vrednovanja vanjske politike i u prihvaćanju stanovitih načela nesvrstavanja, bez obzira na sporost s kojom se to čini, leži i jamstvo uspjeha novih rješenja na planu međunarodnih političkih odnosa, za koja se već godinama zalažu nesvrstane države. Upravo to pokazuje da načela nesvrstavanja, koliko god bila vizionarskog karaktera, sve više dobivaju svoje pravo mjesto u današnjoj strukturi međunarodne zajednice.

⁴² Kao jedan od odgovora na takve tvrdnje profesora R. W. Tuckera, kojemu je zapalo neslavno prvenstvo u formuliranju te teze, naveli bismo razmišljanja poznatog egipatskog autora Boutrosa Boutrosa Galija koji smatra da je Bandung bio prekretnica u borbi »za političku nezavisnost trećeg svijeta, a rat Arapa protiv Izraela u listopadu 1973. možda je prekretnica u borbi svijeta u razvoju za minimum ekonomske nezavisnosti«.

RADOVAN VUKADINOVIC

SOVIET AND AMERICAN VIEWS ON NONALIGNMENT

SUMMARY

The author considers the policy of nonalignment as a part of the positive changes through which the contemporary development of the world is going and in that light analyses the viewpoints of the two strongest States with regard to those whose policy is nonalignment. Leaders of the two largest coalitions carefully followed, if not always completely objectively, the movements of the group of nonaligned countries, in an attempt to evaluate as realistically as possible, the main directions of action, the marks of new tendencies and possibilities for their own activities.

Presenting Soviet viewpoints with regard to cooperation with nonaligned countries, the author starts from Lenin's analysis in which it was asserted that colonial and semicolonial countries would have a special place in international relations. However, only after Stalin's death when Soviet foreign policy was emerging from isolation was the value of the new countries of Asia and Africa realised in the USSR and an effort made to gain them as allies in the fight against imperialism. At the same time, Soviet doctrines regarding the internal development of those countries was also changing so that today the basic request is made for a non-capitalist path of development with the emphasis on the need for the development of internal democracy and the strengthening of ties with Socialist States.

In America foreign policy, nonalignment was received from the very beginning as a certain form of neutralism against which one should fight decisively, for in the terminology of John Foster Dulles «if you're not with us, you're against us». In the principles of the nonaligned countries, American politics also saw the possibility of American politics being criticized and an attempt was made for a long time to treat the whole policy as a marginal phenomenon. Only with the increase of world economic problems was greater attention given to the so called resources of the Third World and its value to international economic relations. In this light the first recognition of the policy of nonalignment is also considered. However, this indication of evolution in no way points to the end of the present American policy towards the nonaligned. For years now combined methods have been being applied to the Third World, starting with political, economic, military and intelligence and a series of other more or less subtle instruments and methods with which the USA is now trying to achieve its aims. This particularly applies to the Western Hemisphere, where the US cannot come to terms with the idea that the nonaligned activity of individual countries could be anything other than anti-American, which leads to the application of considerably tough methods against them.

Finally, the author concludes that the strengthening of nonalignment as a certain philosophy of international relations and a very important practical alternative for the activity of a large number of countries, should cause an echo even in the strongest States, which regardless of their original standpoint, have nonetheless, realised sooner or later that nonalignment is an organised policy present throughout the world. It is in this very acceptance of the existing reality of non-aligned countries and the principles of their policies that the guarantee for new successes lies. This is at the same time a proof that the policy of nonalignment however much it might be of a visionary character, is more and more gaining its true place in today's structure of the international community.

Prevela Andriana Hewitt